

Pannenbergova Srbija na meti kritike

Dana 30. svibnja 2006. održana je na katoličkoj bogosloviji u Rijeci promocija knjige Wolfharta Pannenbergova *Apostolsko vjerovanje pred pitanjima sadašnjice* (*Das Glaubensbekenntnis: ausgelegt und verantwortet vor den Fragen der Gegenwart*, Gütersloh, 1995.), koju je u prijevodu Kirila Miladinova objavio Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“ kao prvo izdanje u novoj biblioteci *Flaciana*.

U razgovoru nakon predstavljanja problematiziralo se, između ostaloga, autorovo spominjanje „Srbije“ na str. 133: „Taj dodatak [tj. riječi „zajedništvo svetih“] prvi put susrećemo krajem četvrtog stoljeća u Srbiji, ali se potom uvriježio i u Galiji te se naposljetku i u Rimu uključio u staro krsno vjerovanje.“ Neki su pretpostavljali da se radi o lapsusu u prijevodu; drugi su opet bili mišljenja kako je riječ o Pannenbergovoj pogrješci, budući da ne može biti govora o Srbiji u 4. stoljeću, te su čak spekulirali da se vjerojatno radi o Siriji. Budući da se ustanovilo kako je prijevod točan, a Pannenberg Srbiju u istom kontekstu spominje i u svojoj *Sustavnoj teologiji*,¹ gdje u bilješci upućuje na biskupa Nicetu „von Remesia in Serbien“, smatrali smo da je poželjno ukratko pojasniti tko je bio Niceta i u kakvim se povijesnim okolnostima javlja pojam „zajedništva svetih“ u ranoj fazi razvoja identiteta kršćanske Crkve.

Unatoč vjerskopolitičkim promjenama koje su se dogodile u Rimskom Carstvu tijekom 4. stoljeća, stanovništvo nipošto nije bilo pokršteno preko noći. Situacija se uvelike razlikovala od provincije do provincije, a o prisutnosti kršćanstva na Balkanskom poluotoku nema mnogo podataka. Izvjesno je da je većina obraćenika pripadala urbanom stanovništvu, dok je misionarska djelatnost u ruralnim područjima dobila na zamahu tek krajem 4. i osobito u 5. stoljeću. Pritom je biskupu pripala ključna uloga u dušobrižništvu i organizaciji katekumenata. Područje današnje Srbije velikim su dijelom pokrivala provincije *Dacia* i *Moesia Superior*, koje su u reformama tijekom razdoblja od Dioklecijana do Konstantina upravno preoblikovane. Pritom su na području ove potonje nastale provincije: *Moesia Prima*

1 Wolfhart Pannenberg, *Systematische Theologie* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993.), sv. III, str. 117.

i *Dardania*, koje su se u potpunosti zadržale unutar teritorija nekadašnje Gornje Mezije, te *Dacia Ripensis* i *Dacia Mediterranea*, koje su dijelom zadirale na područje nekadašnje Donje Mezije (*Moesia Inferior*, koja je otada nazivana *Moesia Secunda*) i Trakije.² Dok je *Dacia Ripensis* bila vojna provincija, u kojoj su bile stacionirane legije koje su povučene iz nekadašnje Dacije i čija je zadaća bila obrana granica Carstva, *Dacia Mediterranea* bila je civilna provincija bez vojne posade, sa sjedištem uprave u *Serdici* (današnja Sofija), a povoljna je klima koja je ondje vladala uvjetovala procvat gradova, među kojima su bili *Naissus* (današnji Niš), *Pautalia* (današnji Kjustendil na krajnjem zapadu Bugarske) i *Remesiana* (današnja Bela Palanka).³

U tvrdnji da se termin „zajedništvo svetih“ (*communio sanctorum*) prvi put spominje u vezi s Remesianom, Pannenberg se oslanja na J. N. D. Kellyja, koji navodi biskupa Nicetu (oko 335.-414.) kao autora fragmentarnih *Instructionis Libelli VI*, iz kojih je rekonstruirana navedena formula. Pritom se Kelly izrazio preciznije od Pannenberga, odredivši Remesianu kao „današnju Belu Palanku u Jugoslaviji, 30 km jugoistočno od Niša.“⁴ Valja napomenuti da je to područje pripadalo takozvanim latinskim provincijama Carstva, dok je u crkvenom pogledu bilo podložno rimskom patrijarhatu. Takozvana Jirečekova demarkacijska crta prolazi duž južnih i istočnih granica Gornje Mezije te je latinski kao službeni jezik provincije osvjedočen ne samo na službenim nego i na privatnim natpisima (npr. nadgrobnim spomenicima), iako se pretpostavlja da je grčki jezik na kolokvijalnoj razini bio itekako prisutan među stanovništvom, što potvrđuje i prisutnost grčkih grafita. Tako je i biskup Niceta (čije

2 András Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia. A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, rev. s mađarskog Sheppard Frere (London i Boston: Routledge & Kegan Paul, 1974.), str. 273 i dalje.

3 Usp. Zoran Senjak, *Niceta von Remesiana. Christliche Unterweisung und christliches Leben im spätantiken Dacien* (teol. dis. Freiburg i. Br., 1975.), str. 12-13.

4 John Norman Davidson Kelly, *Altchristliche Glaubensbekenntnisse. Geschichte und Theologie* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1972.), str. 173, koji pak dalje upućuje na A. E. Burna, *Niceta of Remesiana: His Life and Works* (Cambridge, 1905.). Fragmenti iz Nicetina djela, koje je služilo podučavanju katekumenâ, mogu se naći u zbirci *Patrologia Latina* 58, str. 1073 i dalje), a djelo je pripisao Niceti kao biskupu *Romatianae civitatis* već Gennadius Scholasticus (Gennadius iz Marseillesa) u djelu *De viris illustribus* (oko 495. g.), pogl. 22, iako je Nicetinu biskupiju smjestio na područje Akvileje. Cf. Daniele Farlati, *Illyricum sacrum* (Venetiis: Apud Sebastianum Coleti, 1751.-1819.), sv. VIII, str. 79.

je ime latinizirani oblik grčkoga *Νικητής*), pisao isključivo na latinskom jeziku, ali je vladao i grčkim jezikom te je u traktat *De spiritus sancti potentia* ubacio i kratak biblijski citat na grčkom jeziku.⁵ Njegovu svijest o pripadnosti latinskom vjersko-kulturnom krugu dokazuju i putovanja; Pavlin iz Nole (Paulinus Nolanus) svjedoči o tome da je Niceta najmanje dva puta posjetio Italiju, obišavši tom prilikom i grob sv. Feliksa u Noli i sklopivši s tamošnjim biskupom srdačno prijateljstvo.⁶

Iz iznesenoga se može lako zaključiti kako je Pannenbergov spomen Srbije tu doista neprimjeren, budući da na spomenutom području Srba neće biti još nekoliko stoljeća. Nije nimalo rijedak slučaj da se nepovjesničari koji su vrhunski stručnjaci u vlastitim domenama posluže nekim anakronističkim izrazom, koji istoga časa potakne gorljivu debatu. Nažalost, takav povod, koji se u kontekstu njihove argumentacije može činiti neznatnim, lako će uzurpirati raspravu i svratiti pozornost s prvobitne intencije autora, naročito ako barem izdaleka dotiče osjetljivu temu kao što je etnogeneza nekog naroda s područja bivše Jugoslavije. U slučaju Pannenbergove knjige, spor oko spomenutog lapsusa ni u kojem slučaju ne bi trebao zasjeniti vrijednost koju to djelo ima za intelektualno osviještene vjernike, kao i za nekršćane koji su otvoreni za suvremeno promišljanje kršćanskih simbola u dijaloškom duhu.

Dr. sc. Marina Miladinov
Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“ s pravom javnosti,
Zagreb

5 *De Spir.* S. 16, Burn, *op. cit.*, str. 32.

6 Paulinus od Nole, *Carm.* 17; *Carm.* 27, str. 148 i dalje; *Ep.* 29, str. 14, cit. u: Farlati, *op. cit.*, str. 79 i dalje; Burn, *op. cit.*, str. 141-55. Usp. Otto Bardenhewer, *Geschichte der altchristlichen Literatur* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1962.), sv. III, str. 598 i dalje.